

УДК 378.174

Є.М. Карпенко,
аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

У статті аналізується поняття інформаційно-аналітичних умінь у науково-педагогічній літературі та розглядаються технології формування інформаційно-аналітичних умінь у контексті професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Обґрунтовуються шляхи застосування технології формування інформаційно-аналітичних умінь у досліджуваній сфері.

Метою статті є спроба виявити та дослідити можливі шляхи застосування технологій формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов у контексті професійної підготовки.

Суспільство ХХІ століття знаходиться на якісно новому етапі свого розвитку, відмінною рисою якого є значне підвищення ролі інформаційних процесів, створення глобального інформаційного простору. Інформація в інформаційному суспільстві виходить на передній план, а здатність накопичувати знання та використовувати їх для розв'язання складних завдань стає особливо важливою та вимагає від майбутнього фахівця формування вмінь ефективної роботи з інформацією: знаходити та відбирати потрібну інформацію, аналізувати та оцінювати її, робити обґрунтовані висновки та приймати виважені рішення.

Процес реформування сучасної вищої школи повною мірою стосується і мовної освіти. Зміна пріоритетів у стратегічних напрямках розвитку іншомовної освіти у європейській та світовій спільнотах значною мірою вплинули на характер і зміст професійної підготовки вчителів іноземної мови в Україні та знаходить своє відображення у Державній національній програмі "Освіта" ("Україна ХХІ століття"), програмі "Вчитель", Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті, орієнтованих на розв'язання завдань реформування національної системи освіти та її поступової інтеграції до європейського міжнародного освітнього простору. Одним із пріоритетних завдань навчання іноземних мов визнається формування умінь, які дозволяють вистояти під натиском інформації, володіти відповідною особистісною спрямованістю, бути здатним самостійно приймати рішення на основі власної системи знань та досвіду.

Таким чином, формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх вчителів іноземних мов є одним із пріоритетних завдань професійної підготовки у ВНЗ. Проте, результати спостереження за навчальним процесом в Інституті іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка виявляють у студентів деякі труднощі в аргументованому, логічному та послідовному висловлюванні власної точки зору, недостатнього володіння ефективними стратегіями пошуку, відбору та всебічної обробки отриманої інформації [1]. Це спричиняється, недостатньою кількістю завдань, спрямованих на формування умінь роботи з інформацією, з одного боку, та недостатньою розробленістю даної проблеми у науково-педагогічній літературі, з іншого, що і зумовлює актуальність даної статті.

Проблемі формування вмінь пошуку, обробки та використання інформації приділяється все більше уваги в науковій літературі. Велике значення для розкриття основ формування зазначених умінь мають роботи Т. Олійник, А. Тягло, Т. Воропай, А. Коржуєва, Е. де Боно, Дж. Мак-Пека, М. Ліпмена, К. Мередіт, Д. Халперн, Є. Полат, Дж. Стіла, Ч. Темпла та інших [2-5]. Ними розроблені, зокрема, загальні засади та особливості формування і застосування інформаційно-аналітичних умінь у різних сферах діяльності, склад і характеристики умінь ефективної роботи з інформацією (Дж. Мак-Пек, Е. де Боно, Д. Халперн). Деякі педагогічні та методичні аспекти досліджуваної проблеми, а саме вимоги та стратегії формування й розвитку інформаційно-аналітичних умінь у системі вищої освіти, висвітлені в роботах Т. Олійник, Дж. Стіла, Ч. Темпла та ін.

Хоча багато аспектів проблеми формування професійних знань і вмінь майбутніх учителів були предметом вивчення науковців, питання формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов розроблені недостатньо, тому вимагають подальшого дослідження. Отже, за умови відсутності результатів комплексного психолого-педагогічного вивчення, цілісного теоретико-методологічного обґрунтування формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів у процесі фахової підготовки, визначення, що відповідає принципам формування інформаційно-аналітичних умінь, як необхідної складової фахової підготовки, а також у зв'язку зі специфікою порушеної проблеми, ми беремо за основу робоче визначення інформаційно-аналітичних умінь як необхідної складової професійної підготовки майбутніх учителів. Це інтелектуальне новоутворення, що полягає у здатності знаходити, досліджувати, аналізувати потрібну інформацію та ефективно застосовувати її у власній професійно спрямованій діяльності.

Аналіз науково-педагогічної та методичної літератури, власні спостереження за навчальним процесом у ВНЗ дозволяють виділити групи інформаційно-аналітичних умінь, що є найбільш професійно значимими для майбутніх учителів іноземних мов. Так, збір інформації включає читання друкованих чи рукописних текстів різних жанрів, прослуховування аудіо- та перегляд відеоматеріалів, активна чи пасивна участь у бесіді. При цьому студенти повинні вміти обирати метод та засіб пошуку, виконувати вибірку потрібної інформації за допомогою правильно визначених та сформульованих критеріїв пошуку, визначати джерела інформації та стратегії їх пошуку. Уміти обробляти інформацію означає вміти користуватися різними видами читання та аудіювання для того, щоб виділити основні думки і потрібну інформацію, зрозуміти підтекст, ставлення автора до подій чи фактів, що описуються; співставляти інформацію з різних джерел, уміти оцінювати інформацію з точки зору її достовірності та об'єктивності, систематизувати отриману інформацію, визначити можливість використання отриманої інформації у власній професійно спрямованій діяльності. Щоб використати інформацію у власній професійно спрямованій діяльності, випускники спеціалізованого ВНЗ повинні вміти підготувати анотацію, реферат, доповідь, з використанням отриманої інформації, вести полеміку, дискусію, оперуючи достовірними фактами та аргументовано доводячи свою точку зору з певної проблеми.

Вітчизняними та зарубіжними вченими накопичений досвід використання методів та стратегій ефективного формування зазначених умінь. Так, для формування вмінь роботи із джерельною базою з метою пошуку та відбору потрібної інформації може бути використаний метод РОФТ (роль, отримувач, форма, тема), що полягає у пошуку необхідної інформації, пов'язаної з отриманою роллю, з метою заповнення відповідної таблиці.

У ході виконання завдання студенти отримують або обирають роль (наприклад, "дельфін, що знаходиться під загрозою зникнення") та визначають отримувача (наприклад, "Рибалка"), формою (наприклад, "Пісня") та темою повідомлення (наприклад, "Будь обережний із сітями, коли рибалиш!"). Студенти самостійно визначають критерії пошуку та джерела інформації, заповнюють таблицю та презентують результати своєї роботи.

Ще одним ефективним способом формування вмінь роботи із джерельною базою є метод "Пошук запитань". У своїй найпростішій формі це місце в аудиторії, де студенти можуть помістити свої запитання, що стосуються навчання, або відображати такі важливі загальні проблеми, як гендерна рівність, спеціальні потреби, ВІЛ-інфекція/СНІД, життєві навички, громадянське суспільство, права дітей та ін. для того, щоб систематизувати, аналізувати їх та самостійно або в групах шукати відповіді. У ході виконання завдання варто брати до уваги характер самих запитань. Як показує практика, відкриті запитання будуть більше сприяти аналітичному мисленню та активному навчанню, ніж закриті запитання, тобто такі, що припускають лише однозначні відповіді. Наприклад, запитання "Які соціальні умови сприяють поширенню ВІЛ-інфекції/Сніду?" буде більшою мірою сприяти формуванню аналітичних умінь, ніж запитання "Що викликає ВІЛ-інфекцію/СНІД?". Запитання, що потребують відповіді "так" або "ні", завжди варто перетворювати на відкриті. Так, запитання "Чи є ВІЛ-інфекція/СНІД небезпечними для дітей?" можна сформулювати по-іншому: "Яким чином ВІЛ-інфекція/СНІД загрожують дітям?" Такі запитання мотивують до подальшого вивчення питання, пошуків нових джерел інформації (Інтернет, інтерв'ю з експертами з місцевої громади та ін.).

З метою формування вмінь всебічного аналізу відібраної інформації, співставлення різних точок зору стосовно певної проблеми, вироблення обґрунтованих висновків та визначення альтернатив подальшого пошуку доцільно використати метод лабіринту. Завдання полягає в обґрунтованому виборі між двома або більше альтернативами послідовного аналізу запропонованої проблеми. Наведемо приклад ситуації.

Вам необхідно написати коротке повідомлення на задану тему.

У ході виконання завдання студенти почергово роблять вибір між альтернативними варіантами роз'язання проблеми.

Крок I. А. Ви дізнаєтесь про критерії оцінювання повідомлення.

В. Ви обираєте критерії пошуку інформації.

Крок II. А. Зібравши відповідну інформацію, Ви оцінюєте її з точки достовірності та систематизуєте її.

В. Ви дізнаєтесь, яка саме інформація необхідна Вам для написання повідомлення.

Для формування вмінь використання інформації у власній професійно спрямованій діяльності може бути використаний тест-есе критичного мислення Енніса-Вейера. Розроблений американськими вченими Р.Х. Еннісом та Е. Вейером, він є офіційно визнаним тестом для визначення рівня сформованості вмінь всебічного аналізу та застосування інформації та пропонується авторами також і у навчальних цілях. Студентам пропонується лист до редактора, що вміщує завідомо суперечливу позицію автора щодо певної проблеми. Завданням є визначити, наскільки послідовно та аргументовано автор доводить свою точку зору та дати письмову відповідь, з викладенням власної

позиції стосовно запропонованої проблеми. Наведемо приклад тексту, що містить суперечливі аргументи, пов'язані зі шкільним життям.

Дорога пані директор!

Я пишу Вам, бо вважаю, що учні не повинні носити шкільну форму. Я знаю, що ця вимога обумовлена важливими причинами. Наприклад, дехто розраховує, що це зменшує конкуренцію між учнями, оскільки ніхто з них не матиме одяг, кращий за інших. Також люди вірять, що, коли учні носять форму, вони менше думають про одяг і більше про навчання.

Однак люди, які придумали ці аргументи, є дорослими, тому не можуть знати, що учні думають насправді. Це правда, що учні порівнюють себе з іншими. Ми знаємо, що є люди, які мають краще волосся чи гарнішу посмішку або краще співають. Це їхня обдарованість. Проте, якщо нам дозволять носити одяг, котрий відбиває наші особисті смаки, ми зможемо виразити свою індивідуальність і, можливо, уникнути порівнянь, що виникають тільки в тих випадках, коли ми не можемо нічого змінити.

Кожного дня, коли я збираюсь до школи й одягаю шкільну форму, я відчуваю себе трохи роботом. І це школа, як передбачається, цінує нашу різноманітність і здатність до самореалізації. Чому ми не повинні мати можливість самовиражатись в одязі? Деякі учні мають гарний вигляд у своїй формі, але інші мають риси, які воліли би приховати. Чи маємо ми право зробити це?

Я дуже сподіваюсь, що Ви сприймете цього листа серйозно. І я знаю, що говорю від імені більшості учнів, коли стверджую, що ми були би вдячні за можливість хоча би спробувати не носити шкільної форми. Ви маєте створити комітет, що оцінить цей експеримент і подивитись, чи справді носіння особистих речей змінить шкільну атмосферу на гірше.

Щиро Ваш,
учень 8-го класу [2].

Аналізуючи інформацію, подану у листі, студенти пишуть лист-відповідь, у якому вони висловлюють власну позицію щодо запропонованої проблеми, спираючись та переконливі аргументи.

Ще одним ефективним методом роботи з текстом, зокрема літературним, є метод "Спеціальні ролі під час обговорення". При застосуванні цього методу всі студенти обговорюють одну тему чи текст. Виступаючи в різних ролях, вони беруть участь в обговоренні, посідаючи різні позиції. Оскільки ролі підібрані для того, щоб відбивати різні аспекти розуміння, цей метод дозволяє студентам цілеспрямовано навчитися цих аспектів, активно застосовувати їх на практиці. Літературний текст можна розглядати з різних точок зору, це дозволяє вивчити весь обговорюваний матеріал, взяти на себе відповідальність за навчання інших і отримати власний досвід окремо в одному з аспектів осмислення теми. Перш ніж виконувати завдання із застосуванням цього методу, необхідно прочитати текст. Крім того, викладачеві варто підібрати кількість ролей відповідно до кількості студентів у групах. Ось кілька можливих ролей для використання методу.

- Відповідальний за пошук цитат. Завдання полягає в тому, щоб відібрати кілька уривків з тексту, які дана група хотіла б зачитати вголос.
- Дослідник. Завдання полягає в тому, щоб дати фонову інформацію з будь-якої теми, пов'язаної з цим текстом.
- Відповідальний за пошук зв'язків. Завдання полягає в тому, щоб знайти зв'язки між текстом і зовнішнім світом.
- Відповідальний за постановку запитань. Завдання є в тому, щоб записати перед обговоренням запитання, за якими група буде його проводити. Ці запитання потрібно обговорити з іншими членами групи.
- Відповідальний за пошук слів. Завдання полягає в тому, щоби знайти цікаві, інтригуючі важливі або нові слова, привернути до них увагу групи й обговорити їх.
- Відповідальний за інтерпретацію (тлумачення) героїв. Завдання полягає в тому, щоб ретельно обміркувати персонажів і обговорити їх.
- Ілюстратор. Завдання є в тому, щоб зробити малюнки важливих героїв, їхнього оточення або дій чи вчинків — щоб інші могли обговорити ці малюнки.

Дослідження підходів та способів формування інформаційно-аналітичних умінь дозволяє зробити висновок про те, що їх формування буде ефективним за таких умов:

- організація діяльності з пошуку інформації, її аналізу, структурування, і адекватного подання;
- створення спеціальних ситуацій знаходження та виправлення помилок, пошук та співставлення альтернатив розв'язання проблеми, аргументованого вибору між ними.

Таким чином, для ефективного педагогічного управління процесом формування та розвитку інформаційно-аналітичних умінь необхідна спеціальна організація навчального процесу, науково обґрунтований комплекс педагогічних умов, пошук і впровадження адекватних методів та способів навчання, у чому ми вбачаємо перспективи наукового пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Самойлюкевич І.В., Карпенко Є.М. Технології критичного мислення як засіб оптимізації розвитку діалогічної мовленнєвої компетенції майбутніх вчителів іноземних мов // Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. – 2005. – № 22. – С. 23-26.
2. Алан Кроуфорд, Венді Саул, Самюель Метью, Джеймс Макінстер Технології навчання критичного мислення учнів. – Київ: "Плеяди", 2006. – 217 с.
3. Тягло А.В., Воропай Т.С. Критическое мышление: проблема мирового образования XXI века. – Харьков: университет внутренних дел, 1999. – 219 с.

Матеріал надійшов до редакції 25.12. 2007 р.

Карпенко Е.Н. Технологии формирования информационно-аналитических умений будущих учителей иностранных языков в контексте профессиональной подготовки в ВУЗе.

В статье анализируется понятие информационно-аналитических умений в научно-педагогической литературе, и рассматриваются технологии формирования информационно-аналитических умений в процессе профессиональной подготовки будущих учителей иностранных языков. Обосновываются пути применения технологий формирования информационно-аналитических умений в исследуемой сфере.

Karpenko Ye.M. Strategies of Information-Analytical Skills Formation of Prospective Foreign Language Teachers in the Context of their Professional Training at the University.

In the article the notion of information-analytical skills in the scientific literature is analysed and the strategies of information-analytical skills' formation in the context of prospective foreign language teachers' training are considered. The possible ways of using strategies of information-analytical skills' formation in the investigated sphere are grounded.